

JURISPRUDÈNCIA DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

Segon semestre de 2021

Agustí Pou Pujolràs*

Resum

El text recull el comentari de les resolucions del Tribunal Constitucional que afecten els usos i els drets lingüístics i el règim jurídic de la llengua.

Paraules clau: jurisprudència; Tribunal Constitucional; dret lingüístic; llengua oficial; pluralisme lingüístic.

JURISPRUDENCE BY THE SPANISH CONSTITUCIONAL COURT

Second half of 2021

Abstract

This article summarises the main language law-related milestones in the jurisprudence of the Spanish Constitutional Court during the second half of 2021.

Keywords: jurisprudence; Spanish Constitutional Court; linguistic law; official language; linguistic pluralism.

---

* Agustí Pou Pujolràs, professor associat de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. agustipou@ub.edu

Citació recomanada: Pou Pujolràs, Agustí. (2022). Jurisprudència del Tribunal Constitucional. Segon semestre de 2021. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 77, 243-247. <https://doi.org/10.2436/rld.i77.2022.3836>

En el segon semestre de l'any 2021, el Tribunal Constitucional (TC) ha resolt els recursos d'emparament interposats pels líders de les organitzacions socials Assemblea Nacional de Catalunya i Òmnium Cultural contra la Sentència del Tribunal Suprem 459/2019, de 14 d'octubre, dictada en el conegut com 'judici del procés'. El tractament de les qüestions lingüístiques durant la fase d'instrucció prèvia i en el 'judici del procés' s'han analitzat anteriorment en les cròniques de jurisprudència del Tribunal Suprem de la *Revista de Llengua i Dret*, *Journal of Language and Law*, dels [núm. 71](#) (pàg. 333-335) i [núm. 73](#) (pàg. 250-259). A mode de síntesi, es va publicar també en el Blog de la *Revista* l'apunt: Pou, Agustí. (2020, 15 d'octubre). "[Un any del judici del procés: on queden els drets lingüístics?](#)", *Blog Revista de Llengua i Dret*.

En els actuals recursos d'emparament s'al·lega que les vulneracions de drets en matèria lingüística durant la vista oral resulta indestruïble de la vulneració prèvia o simultània de diverses garanties processals establertes en l'article 24 de la Constitució. Les dues sentències ressenyades dediquen a la matèria lingüística un fonament jurídic bastant extens i substancialment idèntic, malgrat que la fonamentació dels dos recursos no era del tot coincident. La línia argumental utilitzada pel TC, que rebutja els dos recursos, es basa, pel que respecta a la qüestió lingüística, en una comprensió estricta de la prohibició constitucional d'indefensió material, que solament operaria en cas de desconeixement o domini precari de la llengua del tribunal.

Al marge d'aquests dos supòsits no es localitza cap altra consideració substantiva a la llengua dins la jurisprudència constitucional del període analitzat.

[Sentència del Tribunal Constitucional 121/2021, de 2 de juny. Ple. Recurs d'emparament. Ponent: Santiago Martínez-Vares García. BOE núm. 161, de 7 de juliol de 2021.](#)

[Sentència del Tribunal Constitucional 122/2021, de 2 de juny. Ple. Recurs d'emparament. Ponent: Juan José González Rivas. BOE núm. 161, de 7 de juliol de 2021.](#)

El Ple del Tribunal Constitucional (TC) avoca la competència ordinària de les sales per resoldre els recursos d'emparament interposats contra la Sentència del Tribunal Suprem 459/2019, de 14 d'octubre, dictada en el 'judici del procés', pel Sr. Jordi Sánchez i Picanyol i pel Sr. Jordi Cuixart i Navarro, respectivament. Les dues sentències ressenyades són de caràcter desestimatori, per bé que inclouen un vot particular, subscrit conjuntament pels magistrats Maria Luisa Balaguer Callejón i Antonio Xiol Ríos, els quals conclouen que la sanció penal imposada va ser desproporcionada i es va vulnerar el dret de reunió, en contra "de la necesidad de una interpretación y una aplicación progresiva de aquellos derechos que posibilitan la normal participación de la ciudadanía en las democracias plenas".

A banda del Ministeri Fiscal i de l'Advocat de l'Estat, compareixen també en ambdós procediments el partit polític Vox i el Sr. Carles Puigdemont i Casamajó.

Convé destacar que, d'acord amb el plantejament dels recursos d'empara, les vulneracions de drets en matèria lingüística resulta indestruïble de la vulneració adduïda d'altres garanties processals de l'article 24 CE. Tanmateix, atesa la complexitat del debat processal (de la qual donen compte les 222 i 202 pàgines, respectivament, de les resolucions comentades), tractarem d'individualitzar les al·legacions formulades i la fonamentació adduïda pel Tribunal en relació amb les qüestions lingüístiques debatudes.

Els arguments de les defenses dels condemnats i de la resta de compareixents, que recullen els antecedents d'ambdues resolucions, es poden sintetitzar de la manera següent:

a) Quant al fonament de les demandes d'emparament (apartats 3.2 de la STC 121/2021 i 3.1.6 de la STC 122/2021), i pel que fa a la connexió dels drets lingüístics amb la vulneració de les garanties processals, escau notar alguns matisos diferencials.

El primer recurs addueix la vulneració del dret de defensa (articles 24 CE i 6 CEDH) del Sr. Jordi Sánchez, en no haver-li permès el TS declarar en la seva llengua materna utilitzant un sistema de traducció simultània. Es recorda que l'article 123.2 LECrim considera preferent aquest sistema, mentre que només es va accedir –sense que existís una justificació objectiva basada en la falta de mitjans– a utilitzar la traducció successiva, menys àgil, i que va forçar els acusats a expressar-se en castellà. Ho lliga també amb l'article 14 CE, sobre el dret a la igualtat de tracte, per la càrrega que suposaria per als catalanoparlants la prolongació del judici oral, en el cas

d'una traducció successiva, amb el consegüent efecte desincentivador de l'exercici dels drets lingüístics. Es considera del tot injustificable no poder expressar-se en català davant del TS quan es jutgen uns fets comesos a Catalunya. Pel que fa als testimonis, es denuncia també l'impediment absolut de poder utilitzar el català, i el fet que els qui varen sol·licitar-ho "fueron reprendidos y apercibidos con sanciones por parte del Sr. Presidente. A titulo de ejemplo, a uno de ellos se le advirtió del siguiente modo: "usted va a constestar en castellano, si no quiere constestar en castellano esto es muy sencillo, usted se levanta, asume las consecuencias de su negativa a constestar y hemos terminado." En aquest respecte, es considera que el criteri prohibitiu de l'ús del català davant d'òrgans judicials amb jurisdicció sobre tot el territori estatal, que el TS extreu de l'article 231.3 de la Llei orgànica del poder judicial (precepte que fa referència a la possibilitat d'usar la llengua oficial de la comunitat autònoma en les actuacions judicials que hi tenen lloc), és contrari als articles 3.2 i 14 CE.

En el segon recurs, la defensa del Sr. Jordi Cuixart considera les vulneracions de drets lingüístics com una conseqüència directa de la vulneració del dret fonamental al jutge prederminat per la llei (articles 24.2 i 6.1 CEDH). Es qüestiona que el TS "se ha conferido la competencia para la intrucción y conocimiento de una causa general concreta, modificando el criterio establecido de forma reiterada durante años y que además se ha negado a la revisión de dicha decisión por la vía de recursos y cuestiones de competencia remitiéndose a la previsión establecida en un texto preconstitucional como es el artículo 21.1 LECrim". D'altra banda, es qüestionen les raons adduïdes per la Sala Penal del TS per rebutjar l'ús de la llengua catalana: d'una banda, el principi de publicitat, que la sentència vincula amb la transmissió televisiva del judici a tot l'Estat, es considera que va ser objecte d'una comprensió esbiaixada en què no es van ponderar adequadament els drets fonamentals i lingüístics dels acusats; d'altra banda, pel que fa a la delimitació territorial del plurilingüisme en el sistema judicial, es qüestiona també la interpretació donada pel TS a l'article 231 LOPJ i la *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries*. L'argumentació destaca la connexió dels drets lingüístics inherents a l'estatus oficial del català amb les garanties processals dotades del rang de dret fonamental i recorda que, segons la jurisprudència constitucional, la "conexión del uso lingüístico con el ejercicio de un derecho fundamental debe modular la interpretación y aplicación de las previsiones legales restrictivas (SSTC 48/2000 i 49/2000)". Aquesta interpretació *pro libertate* del marc normatiu relatiu a l'ús de les llengües oficials s'indica que era encara més peremptòria i ineludible en relació amb el president d'una entitat cultural (Òmnium Cultural) que té entre els seus objectius fundacionals la promoció i la protecció de la llengua catalana.

b) L'Advocat de l'Estat (apartat 9.3 dels antecedents d'ambdues sentències) rebutja que el dret a utilitzar la llengua catalana constitueixi un dret susceptible d'una tutela autònoma i reenvia al contingut de la Sentència del TS, que bàsicament subscriu. Així, rebutja que es produís indefensió dels acusats, en considerar que "no existe el derecho a la utilización de un mecanismo de traducción simultánea para el desarrollo de la práctica de la prueba y las alegaciones", i recorda que es van posar traductors oficials a disposició de les defenses. Pel que fa als testimonis, assenyala que eren "perfectamente conocedores" del castellà i considera que les declaracions d'aquells que van sol·licitar fer-ho en català "fueron inanes desde el punto de vista probatorio".

c) El partit polític Vox (apartats 10.3 de la STC 121/2021 i 10.1 de la STC 122/2021) situa en primer pla el deure de conèixer el castellà (amb la cita de la STC 74/1987) i l'acreditació del seu coneixement tant per part dels ara demandants com dels testimonis del judici, "de manera que el hecho de tener que expresarse en esta lengua no les supuso impedimento o discriminación alguna".

d) El Ministeri Fiscal (apartats 11.3 de la STC 121/2021 i 11.1.c de la STC 122/2021) repassa la jurisprudència constitucional sobre la indefensió material, concepte que implica un menyscapse real i efectiu del dret de defensa de l'article 24.1 CE, i considera que, en el cas, ni tan sols es va vulnerar cap norma processal, atesa la dicció de l'article 231.3 LOPJ, a més de reiterar que les declaracions dels testimonis que van demanar expressar-se en català van ser irrellevants.

La resposta del Tribunal Constitucional a les al·legacions de contingut lingüístic es localitza en els fonaments jurídics cinquè de la STC 121/2021 i en el sisè de la STC 122/2021. Aquests fonaments segueixen el mateix esquema d'altres parts de les resolucions ressenyades i s'estructuren en cinc apartats relatius a: resum de posicions de les parts; resposta de l'òrgan judicial; enquadrament de la queixa; doctrina constitucional, i resolució de la queixa. Atès que els tres primers punts ja s'han tractat (en sintetitzar els antecedents i en el marc dels comentaris previs citats a l'inici d'aquesta ressenya), ens centrem a continuació en els tres darrers.

a) Pel que fa a l'enquadrament de la queixa, aspecte que condiciona i orienta el pronunciament posterior, se'n destaquen els elements següents:

En primer lloc, el TC homogeneïtza els plantejaments parcialment diversos de la qüestió lingüística en ambdós recursos sobre la base de la doctrina prèvia de la STC 91/2021, de 22 d'abril (recurs d'emparament del Sr. Jordi Turull), la qual cosa comporta eludir una resposta específica o diferenciada respecte del plantejament de l'advocat del Sr. Cuixart, que ho emmarcava principalment per la vulneració del dret al jutge predeterminat per la llei (art. 24.2 CE).

En segon terme, el TC assenyala la inexistència d'un dret autònom (o un "genuino derecho") dels intervinents a declarar en català davant el Tribunal Suprem, "con sede en la villa de Madrid (art. 53 LOPJ)" (STC 121/2021, FJ 5.3.a), d'acord amb la competència estatal per regular l'ús de les llengües a la justícia (STC 56/1990 i 253/2005) i sobre la base de la STC 31/2010, FJ 21, que va refermar els límits territorials de la *cooficialitat* de les llengües distintes del castellà.

En tercer lloc, sobre el mètode de traducció consecutiva, que va ser l'ofert per la Sala Penal "en aras de la garantía de publicidad del proceso", el TC diu que com que no va negar-se el pretès dret dels processats d'utilitzar el català, manca el pressupòsit per denunciar discriminació per raó de llengua (art. 14 CE), i que l'argumentació de la demanda "llevaría a calificar de discriminatoria no ya la decisión del tribunal sentenciador sobre la lengua sino sobre el método de traducción" (STC 121/2021, FJ 5.3.b).

Finalment, sobre el dret d'"autodefensa", adduït pel segon recurs d'empara, després de dir que no se'ls va privar de declarar en català, el TC en delimita restrictivament el significat, tot anticipant la doctrina que segueix sobre la indefensió material, en què aquest concepte es deslliga totalment de l'oficialitat: "El derecho de defensa, que comprende el aducido de defenderse personalmente o autodefensa (STC 181/1994, de 20 de junio, FJ 3), no confiere al interrogado la facultad de elegir libremente la lengua en la que habría de expresarse en juicio, para el caso de conocer varias, sino que, como no puede ser de otro modo, implica la de expresarse en la única lengua suficientemente conocida, aun cuando no fuera la oficial, con la consiguiente asistencia de intérprete. Esto es lo que exige el derecho de defensa, como veremos a continuación." (STC 122/2021, FJ 6.3.c).

b) De conformitat amb l'anterior, l'apartat relatiu a la doctrina constitucional referenciada, se centra en el dret a la tutela judicial efectiva de l'article 24.1 CE i en la noció d'indefensió material, com a única considerada rellevant constitucionalment. Tot seguit, se citen quatre pronunciaments previs sobre la projecció en el dret de defensa del desconeixement de la llengua emprada en el judici (STC 74/1987, 71/1988, 30/1989 i 188/1991). Cal observar, però, que aquesta jurisprudència no és directament rellevant per a resoldre les qüestions suscitées, atès que en cap moment els advocats van al·legar un desconeixement o coneixement deficient del castellà per part dels acusats. A més, amb l'excepció del primer pronunciament (que va reconèixer el dret a intèrpret en un cas d'un ciutadà gallec que no sabia expressar-se en castellà), els altres tres supòsits fan referència a parlants de llengües estrangeres (parlants francès o anglès) o una persona sordmuda. Tanmateix, s'avança ja la conclusió del TC en el cas en dir que "la procedencia, en cada caso, de la asistencia de intérprete, exige valorar no solo el derecho y deber de conocer el castellano (art. 3 CE), sino el hecho concreto de la ignorancia o conocimiento precario de nuestra lengua común, en cuanto afecte al ejercicio de un derecho fundamental, cual es el de defensa." (STC 121/2021, FJ 5.4 *in fine*).

c) En el darrer apartat, relatiu a la resolució de la queixa, el TC considera mancada de fonament la queixa lingüística fundada en la prohibició d'indefensió de l'article 24.1 CE, que considera que "toma como punto de partida un presupuesto inexistente", en la mesura que els recurrents coneixen i dominen la llengua castellana. D'aquesta manera, es tanca la porta a entrar a valorar l'assistència d'intèrpret com a part del contingut de l'esmentat dret fonamental si no es dona la ignorància o un coneixement precari del castellà, en dir: "Como ha quedado expuesto, el empleo en el interrogatorio de la lengua catalana, con la asistencia de intérprete, solo resultaría exigible ex art. 24.1 CE en caso de ignorancia o conocimiento precario del castellano, lo que ha sido negado" (STC 122/2021, FJ 6.5.a). Una vegada descartada la indefensió, "y solo por razones argumentativas", de manera similar al que feia la sentència qüestionada, l'intèrpret constitucional imputa la indefensió al·legada a la mateixa conducta de les parts, assistides per advocat, que "rehusaron la posibilidad conferida por el órgano de enjuiciamiento de declarar en catalán, siendo asistidos por un intérprete." (STC 122/2021, FJ 6.5.b).

El tram final dels fonaments jurídics ressenyats serveixen per reblar i fonamentar amb arguments constitucionals les argumentacions i les decisions del TS en el tema lingüístic (vegeu el comentari citat en el [núm. 73](#) de la RLD, pàg. 250-259). Així, es repeteix que la traducció simultània “habría exigido a los miembros del órgano judicial la utilización de auriculares” (STC 121/2021, FJ 5.5.b), amb la qual cosa l’interès del tribunal torna a semblar situar-se per davant del dret del justiciable, que prèviament –com s’ha recollit– les sentències actuals han declarat inexistent. És expressiva d’aquest plantejament la frase: “Hemos dicho que el recurrente no disponía del derecho al uso de esa lengua, pero es que, en todo caso, tampoco lo tenía sobre el sistema de traducción que, eventualmente, habría de emplearse” (STC 122/2021, FJ 6.5.b), i en idèntics termes STC 121/2021, FJ 5.5.b).

Relacionat amb l’anterior, el TC desenvolupa l’argument relatiu a la garantia del principi publicitat, sense que, al nostre entendre, es justifiqui de manera adient per què aquest principi permet eludir el sistema de traducció simultània, que legalment s’institueix com a prioritari o prevalent, alhora que s’imposen càrregues noves als justiciables vinculades a l’ús de la traducció consecutiva. En aquest punt, tot assumint la ponderació prèviament efectuada pel TS, les sentències ressenyades qualifiquen el principi de publicitat de “valor essencial”, tot destacant la seva naturalesa doble de principi processal (art. 120.1 CE) i dret fonamental del justiciable en matèria penal (art. 24.2 CE, a més d’altres disposicions citades del dret internacional), i es fan ressò de la doctrina al respecte del Tribunal Europeu de Drets Humans. Tanmateix, convé notar que les sentències europees citades no versen sobre el principi de publicitat com a fonament possible de limitacions o restriccions d’altres drets o pretensions adduïdes per part dels justiciables, com aquí succeeix. Així, doncs, cal observar un salt argumental en l’asseveració següent, segons la qual: “Se desprende con claridad de lo anterior que la publicidad del juicio oral no fue causa de limitación alguna de los derechos procesales del acusado, como afirma el recurrente. En la argumentación del Tribunal Supremo, la salvaguarda de tal garantía es la razón para optar por un determinado sistema de traducción para el hipotético suceso, que no llegó a tener realidad, de que alguno de los procesados quisiera emplear el catalán.” I es conclou, sense prendre en consideració en cap moment la pèrdua de matisos, o fins i tot de continguts, que una traducció consecutiva pot comportar, que: “Como hemos adelantado, la aplicación de la doctrina constitucional sobre la indefensión conduce a afirmar que esa hipotética prolongación temporal de los interrogatorios y del propio juicio constituiría un leve inconveniente que asumió la sala de enjuiciamiento del Tribunal Supremo y que habría de soportar el recurrente en el ejercicio diligente del derecho de defensa, exigible conforme al art. 24 CE.” (STC 122/2021, FJ 6.5.b), i en idèntics termes STC 121/2021; FJ 5.5.b).

Pel que fa a les declaracions dels testimonis, l’argument del TC tampoc no se separa del que afirmava el TS, i fins i tot es recrimina als recurrents no tenir prou en compte, en assenyalar una incidència negativa en la credibilitat dels testimonis, “la experiencia y profesionalidad que atesoran los magistrados que integran el tribunal de justicia que tuvo encomendada la valoración de la prueba, órgano jurisdiccional superior en todos los órdenes, salvo lo dispuesto en materia de garantías constitucionales (art. 123 CE)”. Després de destacar la irrellevància dels testimonis afectats, la conclusió és que: “Rechazamos, por tanto, que la denunciada defectuosidad en estas declaraciones testificales, que no es tal, haya podido causar a la parte recurrente indefensión material proscrita por el artículo 24 de la Constitución” (STC 121/2021, FJ 5.5.c).

En definitiva, tot i el tipus d’arguments constitucionals utilitzats, embolcallats per l’estructura general de les sentències constitucionals ressenyades, la valoració de conjunt dels actuals pronunciaments no pot distar de la que expressàvem respecte de la Sentència que motiva les demandes d’empara, en què conclouien que “El resultat final és que la Sentència del *procés* esbossa un marc conceptual centrat en la idea que no s’ha produït indefensió per desconeixement de l’idioma i que l’oficialitat del català no regeix al Tribunal Suprem. Sobre aquesta base, rebutja la pretensió de les parts d’intervenir en català. Hi ha, doncs, una incongruència palesa entre el drets que invoquen les parts i els principis i drets que el Tribunal diu que no hi concorren. El resultat és que es produeix una absència de raonament i ponderació real sobre allò que demanen les parts. Tot això permet al TS rebaixar la petició d’aquestes a una simple discrepància sobre el sistema de traducció, sense contingut substantiu pel que fa a drets.” (Pou, Agustí. (2020, 15 d’octubre). [“Un any del judici del procés: on queden els drets lingüístics”](#), *Blog de la Revista de Llengua i Dret*.